

ŠVIESA

BALANDIS-GEGUŽĒ-BIRŽELIS, 1954

TURINYS

Šviesos ir tiesos laimėjimas	34
Kas žemina Amerikos vardą? Grigiškis	35
Leidžias saulė. Eilėraštis St. Jasilionis	37
Iš netolimos Prūsų Lietuvos istorijos. A. Šilėnas	38
Liūdėsio vaizdas. Eilėraštis. St. Jasilionis	40
Užgeso. Eilėraštis. St. Jasilionis	40
Užgeso. Eilės. St. Jasilionis	40
Inkų auksas—teisybė ar legenda. Vertė S. J. Jokubka	41
Moterims ir apie moteris. A. Bimba	42
Operos ir baleto teatras. P. Giedraitis	47
Sūnui. Eilėraštis. Antanas Jonynas	48
Du eilėraščiai apie Lietuvą. R. Baranikas	48

ŠVIESA

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, published by American Lithuanian Workers
Literary Association, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba,
Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York under the Act of March 3, 1879.

Šviesos ir tiesos laimėjimas

Jungtinių Valstijų Aukščiausias Teis-
mas vienbalsiai patvarkė, kad mūsų ša-
lies viešosiose mokyklose rasinė segrega-
cija yra nesuderinama su Konstitucija
ir turi būti panaikinta. Kaip žinia, toks
rasinis vaikų atskyrimas mokyklose iki
šiol viešpatauja septyniolikoje valstijų
ir apima net 40 procentų vaikų.

Šis Aukščiausio Teismo nuosprendis
skaitomas skaudžiausiu smūgiu visai re-
akcijai ir istoriniu demokratijos ir žmo-
niškumo laimėjimu. Prieš šį nuospren-
dį jau pakėlė balsą visa pietinių valsti-
jų diksikratija. Ji jį pasmerkia, ji prieš
jį protestuoja. Ji grūmoja nesiskaity-
mu su nuosprendžiu, ir žada toliau tęsti
rasinę diskriminaciją mokyklose. Betgi
Amerikos žmonės, milžiniškoje daugu-
moje, nuoširdžiai sveikina Teismo nuo-
sprendį. Netgi pietinėse valstijose ne-
stinga nuoširdaus pritarimo panaikini-
mui padalinimo vaikų pagal odos spalvą
arba rasinę kilmę. Daugelis pietinių
valstijų laikraščių ragina savo žmones
sutikti nuosprendį šaltu protu ir rimtai
stengtis jį pravesti gyveniman.

Mums, pažangos ir demokratijos šali-
ninkams, šis Aukščiausio Teismo istori-
nis nuosprendis turi tarnauti paskatini-
mu atmušti pasikėsšinimą ant mūsų kul-
tūrinės organizacijos — Amerikos Lie-

tuvių Darbininkų Literatūros Draugi-
jos. Mūsų organizacija per visą savo
ilgą gyvavimą tiek savo leidiniuose, tiek
šiai apšvietos veiksniuose visuomet sto-
jo ir stoja už pilną Amerikos žmonių ra-
sinę lygybę ekonominiame, kultūriniame
ir politiniame gyvenime. Mes turime
teisės pasididžiuoti, kad ir mes prisidė-
jome prie šio Amerikos žmonių laimėji-
mo.

Šis Teismo nuosprendis turėtų paaks-
tinti kiekvieną Draugijos narį prie di-
desnių gynybos pastangų. Mūsų pusėje
tiesa. Mūsų organizacija niekuomet
nebuvo ir nebus subversyviška organiza-
cija. Ji visuomet buvo ir pasiliks ištiki-
ma Amerikos demokratijai ir jos gar-
bingoms tradicijoms.

Kaip žinia, mūsų gynimosi byla jau
atsidūrė teismuose. Su tuo susietos ne-
mažos finansinės išlaidos. Tai jau gerai
žinoma visiems nariams. Čia mes tik no-
rime dar kartą priminti visiems, jog la-
bai reikalinga greita tolimesnė finansi-
nė parama iš kuopų ir pavienių narių
bylos vedimui. Kiekvieno nario ir kiek-
vienos kuopos būtina pareiga pagal išga-
lę prisidėti prie Draugijos apgynimo.

Laukiame nuo visų ir iš visur teigiam-
mo atsiliepiamo.

LLD Centrinis Komitetas

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

No. 2

Balandis-Gegužė-Birželis (April-May-June), 1954

Metai XXI

KAS ŽEMINA AMERIKOS VARDĄ?

GRIKIŠKIS

Buvo laikai, kuomet Amerikos vardas garsiai skambėjo visuose pasaulio kampuose.

Buvo laikai, kuomet, prisiminę Amerikos vardą, karaliai ir kiti despotai savo sostuose sudrebėdavo, o pavergtieji žmonės gaudavo inspiracijos kovoti už laisvę ir demokratiją.

Tai buvo laikai, kuomet Amerikos demokratiniai idealai padėjo Europos žmonėms pašalinti tūlus despotus ir įsteigti ten demokratinę santvarką, o kolonijų žmonėms suteikė padoršininimą vesti kovą prieš imperialistus.

Žymėtini šie laikotarpiai, kurie išskėlė Amerikos vardą į garbingas aukštumas:

1. Revoliucinio Karo laikotarpis, kuriame amerikiečiai ištaškė galingas Britanijos imperijos jėgas, išvijo iš savo krašto anglus ir kitų Europos šalių okupantus, išsikovojo laisvę ir nepriklausomybę.

2. Civilio Karo laikotarpis, kuriame buvo nugalėti pietinių valstijų konfederatai, vergų savininkai, o negrai vergai buvo paskelbti laisvais žmonėmis.

3. Antrojo Pasaulinio Karo laikotarpis, kuriame Amerika įėjo į priešfašistinę koaliciją, kuri sutriuškino Hitlerio, Mussolinio ir Hirohito fašistines jėgas.

Bet dabar daug kas radikaliai pasikeitė. Per daugelį metų buvusi demokratių kovotojų prieglauda, dabar mūsų Amerika pavertama fašistinių karalių, despotų rėmėja. Ji

dabar visais galimais būdais ramsto siubujančius fašistinių diktatūrų sostus. Be mūsų šalies pagalbos, aišku, Čiang Kai-šekas Formozoje, Syngman Rhee Pietų Korėjoje ir kiti panašūs valdovai negalėtų savo sostuose išsilaikyti. Tų šalių gyventojai seniai būtų juos pašalinę ir demokratinę valdžią įsikūrę.

Mūsų kraštas šiandien pasako daugeliui kitų kraštų, kaip jie turi elgtis, kokią politiką palaikyti, kaip apsiginkluoti, kokios formos sąjungą sudaryti "kovai su komunizmu".

Tokia mūsų vyriausybės politika, aišku, tramdo tokių kraštų nepriklausomą gyvenimą ir jų žmones nustatinėja prieš Ameriką.

Makartizmas taipgi prisideda prie mūsų krašto vardo žeminimo.

Tai patvirtina Douglas L. Hoge, Junior Chamber of Commerce prezidentas, važinėjęs po įvairias valstybes. Po trijų mėnesių kelionės jis grįžęs namo raportavo, kad Amerikos Jungtinių Valstybių prestižas, ypač dėl senatoriaus McCarthy veikimo, dabar užsienyje taip yra nupuldytas, kaip niekad pirmiau.

Panašiai tvirtina daugelis komercinės spaudos reporterių, kiek nors užsieniuose pabuvusių. Jie mato, kad didelė dauguma Vakarų Europos žmonių ne tik nepitaria Amerikos politikai, bet ją tiesiog smerkia. Amerikiečiai

turistai, lankydamiesi Francūzijoje ir Italijoje, susitinka daug jiems nesmagių nuo vietinių gyventojų pastabų, ypač kuomet ant šaligatvių ir sienų mato išrašytus šūkius: "Yankees, go home".

Nepasitikėjimas Amerika auga tiek Europoje, tiek kituose kraštuose.

Nepasitikėjimas sava valdžia didėja ir Amerikos žmonėse.

Henry Steele Commager, Columbijos universiteto profesorius, andai išstojo su savo straipsniu "New York Timese", pasmerkdamas dabartinę Washingtono politiką, ypač makartizmą, kuris pažeidžia žmonių pasitikėjimą valdiškoms įstaigoms ir organizacijomis.

Prof. Commager nurodo, kaip generalio prokuroro subversyvių sąrašas nuolatos didinamas, kuomet tuo pačiu metu valstijiniai generaliai prokurorai, legislatyviai komitetai, neamerikinio veikimo komitetai ir visi kito ki šniukštai darbuojasi, kad kaip nors sudaryti ilgesnius ir platesnius subversyvių sąrašus. Apie trys šimtai progresyvių organizacijų skaitoma subversyvėmis. Milijonai žmonių yra tuo klausimu paliesti. Dabar jau sunku pasakyti, kas makartistų akimis atrodo subversyviais ir kas ne. Jeigu kas tik pasipriešina makartistų politikai, tas jau skaitomas nebeištikimu.

Toks makartistų nusistatymas primena dviejų kvekerių sektos sesučių protavimą. Viena jų sako: "Aš nežinau, kodėl, sesute, juo senyn einu, tuo man atrodo, kad niekas kitas neteisingas, kaip tik aš ir jūs, o kartais aš paabejoju ir apie tave".

Argi ne taip dabar dedasi mūsų krašte? Senatorius McCarthy skaito visus progresyviai protaujančius žmones subversyviais, o demokratams — išdavikais, kam jie toleravę progresyvius. Jis skaito ir armijos vadovybę prasižengusią neva dėl toleravimo komunistų. Pagaliau, jis suranda ir savoje republikonų partijoje neistiškimų. Tai kur tam visam galas?

Iš tokios politikos, aišku, galėtume gardžiai pasijuokti, jeigu jina nebūtų toleruojama ir priimama valdiškose rateliuose. Bet dabar juoko visai iš to nėra, kuomet makartizmas veikia paties Kongreso užgyrimu kaip tyrinėtojas, kaltintojas ir teisėjas. Tai jau skaudus

Amerikos žmonėms dalykas. Kiek organizacijų ir žmonių makartizmas yra apkaltinęs ir nubaudęs!

Senatorių McCarran ir McCarthy pasidarbavimu išleisti įstatymai tik keli metai atgal. Smitho įstatymas taipgi ne senas. Bet žiūrėkite, ką jie padarė!

Jais pasiremiant organizacijos ir asmenys kaltinami ne tiek už dabartinį veikimą, kuomet tokie įstatymai yra galioje, bet daugiau už veikimą tuo metu, kuomet tokių įstatymų visai nebuvo, nepaisant to, kad Konstitucija specifiškai užgina kaltinti už neva prasižengimą, kuris pirm išleidimo tokių įstatymų nesiskaitė jokių prasižengimų, bet net tūlais atvejais pačios valdžios skaitomu naudingų darbu. Tam pavyzdžiu galima paimti Amerikinį Sveturgimiams Ginti Komitetą, kurio veikimą kiek metų atgal aukšti valdininkai skaitė patriotiniu, bet dabar makartistai verčia jį užsiregistruoti kaip subversyvį ir šio krašto saugumui pavojingą. Panašiai daroma ir su tūlomis kitomis organizacijomis.

Pasiremiant Smitho įstatymu komunistai teisiami ir į kalėjimus sodinami daugiausia už tai, ką jie skelbė nuo 1918 iki 1940 metų, kol dar to įstatymo visai nebuvo.

Generalis prokuroras Brownell ir neamerikiniam veikimui tirti komitetai dar eina ir toliau. Jie skaito neištikimomis ir tas organizacijas, kuriose progresyvių ar komunistų gali būti ar nebūti, jeigu tik tos organizacijos atvirai nepaskelbia komunizmui karo, nemėto iš savo eilių tariamus komunistus ar progresyvius. O tokių organizacijų, kurios neužiima ragangaudyste, yra gana daug. Amerikoje randasi šimtai ir tūkstančiai visokio kalibro draugijų, kurios priima į savo eiles asmenis, nepaisant jų religinių ar politinių įsitikinimų. Dabar makartistai reikalauja vieno iš dviejų, ar jos turi apsivalyti nuo vadinamų "neištikimųjų", arba jos bus paskaitytos "neištikimomis".

Kitas makartistų kaltinimas yra tiems, kurie priguli prie makartistams neištikimų organizacijų, nepaisant nei to, jeigu narys yra įstojęs į tą organizaciją tuo metu, kai ji buvo skaitoma valdiškuose rateliuose patriotine.

Prof. Commager dėl to teisingai pastebi, jog tokia politika pakerta daugeliui organizacijų gyvybę, nes žmonės bijo rašyti į bile

organizaciją, nežinodami kas gali ir su ja atsitikti, sakysime, po kelių metų.

Commager toliau nurodo, jog daugelis kolegijų studentų nestoja į savo organizacijos. Taipgi apšvietos, kultūros ir fraternalės draugijos dėl tokios politikos baisiai nukenčia, daugelis jų jau randasi merdėjimo padėtyje. O tai reiškia, jog didžioji amerikinė tradicija savanoriškam demokratijos gynimui ir jos idealų skiepinimui daug nukenčia.

John B. Oakes, vienas "New York Times" redaktorių, andai pastebėjo, jog makartizmas sudaro Amerikai "tikrą, pastovų nuostolį", kuris gali būt ilgoje ateityje jaučiamas, nepaisant to, kad "baimės atmosfera" būtų pašalinta.

Jis paduoda sekamą pasikalbėjimą su vienu republikonu kongresmanu, kuris laikosi prez. Eisenhowerio politikos, bet nesutinka su McCarthy. Minimas kongresmanas pareiškė, kad jis jau nebemano daugiau kandidatuoti. Tam priežastis esanti ve kame:

"Aš negaliu pakęsti vadinimu manęs komunistu, kuomet parvykstu namo. Aš pats mažai tai paisau—politikoje pripranti ir prie purvais drabstymų... Bet aš negaliu pakęsti, kuomet mano žmona ir vaikutis beveik per ašaras skundžiasi, kai kas nors klube ar vaikas mokykloje, ar draugas draugui, primena tai, kad aš galiu būt rausvas ar prokomunistas."

Ką tai reiškia? Tai reiškia, kad daugelis kongresmanų ir senatorių bijodami šmeižto, vengia priešintis makartinei demagogijai, nekovoja prieš tikrą Amerikai pavojų—fašistinį pavojų.

Mokytojų susirinkimuose, suvažiavimuose ir konferencijose aiškinama, jog mokytojai randasi didžiulėje baimėje, kad juos neapšauktų subversyviais. Todėl jie bijo pareikšti savo nuomonę svarbiaisiais klausimais. O už tai žymiai nukenčia amerikinė mokyklų sistema. Juk jie žino gerai, kad tie mokytojai, kurie pasirodė pažangiai protaują, mėtomai iš darbų ir dar kitaip persekiojami.

Makartizmas, matyti, bando padaryti tokią Ameriką, kurioje McCarthy galėtų patapti pilnu diktatoriumi. Neveltui Ku Klux Klanas ir kitos fašistinės organizacijos padėjo finansiniai, kad jis laimėtų senatoriaus vietą, o dabar darbuojasi jį paruošti prezidento vie-

tai. Jie norėtų Eisenhowerį pastumti šalin, o McCarthy pasodinti prezidento kedėn.

Bet vargiai jiems tai pavyks. Nepaisant visokių represijų ir demagogijos, Amerikos žmonės pradeda daugiau ir daugiau permatyti savo kraštui pavojų iš makartistų pusės. Jie mato, kad ekonominė šalies padėtis neina geryn, bet slenka į blogąją pusę. Jau turime apie penkis milijonus bedarbių.

Daugiau ir daugiau balsų kyla už didžiųjų valstybių susitarimą visais svarbiaisiais tarptautiniais klausimais, už taiką.

Artinasi rudeniniai kongresiniai rinkimai, kurie gali makartistams suduoti skaudų smūgį. Wisconsin valstijoje plečiasi judėjimas už senatoriaus McCarthy atšaukimą.

Abraomo Lincolno pasakyti šie žodžiai pritinka makartistų politikai: "Jūs galite suvedžioti kai kada visus žmones, ir kai kuriuos žmones per visą laiką, bet jūs negalite suvedžioti (apgaudinėti) visų žmonių visuomet."

Taip, makartistai suvedžiojo daugelį žmonių tūlą laiką. Bet dabar ir McCarthy rėmėjų tarpe atsiranda tokių, kurie jam pradeda priešintis.

Turime viltį, kad atominė politika ir makartizmas neilgai žemins demokratinės Amerikos vardą.

Leidžias saulė

(šermenų nuotaikai)

Leidžias saulė, vakaras temsta,
Dvelkia vėjelis lengvas, ramus,
Mūsų krūtinės atilsio laukia,
Bet jas atlanko skausmas sunkus.

Skausmas krūtinėj įsigalėjęs,
Trupina džiaugsmą, daužos piktai, —
Nepasiklausęs ar kas jo laukia,
Ar kas jį girti žada už tai.

Liūdėsio skraistės apgaubė sielą,
Ašaros vilgo mūsų akis, —
Brangųjį draugą lydīm į kapą,
Jam naujas rytas jau nebešvis.

Temo — sutemo dienos nelauktos,
Baigės kelionė, baigės vargai, —
Mirčiai nebrangios žydinčios gėlės, —
Draugą apgaili vien tik draugai!

S. Jasilionis.

IŠ NETOLIMOS PRŪSŲ LIETUVOS ISTORIJOS

A. ŠILĖNAS

1910-tų metų lapkričio mėnesį visoje kaizerinėje Vokietijoje buvo rengiamasi prie visuotino gyventojų cenzo. Tame cenze kiekvienas Vokietijos gyventojas, tarp kito, turėjo pasisakyti ir apie savo tautybę.

Tilžėje tuo laiku išeinantis mėnesinis vokiškai-lietuviškas žurnalas „*Allgemeine Litauische Rundschau*“ („Bendra Lietuviška Apžvalga“) karštame ir susijaudinimo pilname vedamajame straipsnyje kreipėsi į Rytprūsijos lietuvius užsirašyti lietuviškai. Straipsnio užvadimas buvo šūkis „*Nepaneigkite savo tautybės*“ („Verleugnet eure Nationalitaet nicht!“)

Tas straipsnis, ir žurnalas, kuriame jis tilpo, to straipsnio tonas ir jo visas pobūdis, gal gerai apibūdina, kokiose jau beveik beviltiškose pozicijose lietuviškumas radosi Rytprūsijoje tais laikais.

Visų pirma reikia pabrėžti faktą, kad lietuviški nacionalistai Rytprūsijoje rado reikalo leisti žurnalą *vokiečių* kalboje, nes per tos kalbos žurnalą tikėjosi pasiekti daugiau lietuvių kilmės žmonių, kuriuose, tikėjo leidėjai, tebevirpa lietuviškumo žiežirba. Ir tokiu būdu nacionalistų šūkis buvo vokiečių kalboje: „*Gedenke, dass du ein Litauer bist!*“ („Atmink, kad tu esi lietuvis!“)

Bet, kaip išaiškinti, kaip teisinti teigimą, kad kreipiamasi į lietuvius, tuo tarpu, kai į juos jau reikia kreiptis vokiečių kalboje? „*Allgemeine Litauische Rundschau*“ taktika buvo ne tiek pozityviška, ne tiek aiškinimas, kad „tu lietuvis“, kiek negatyviška, teigimas, kad „kiek tu nenorėsi, vokiečiai tavęs visvien tikru vokiečiu nelaiko.“

Sakė virš minėtas „Bendros Lietuviškos Apžvalgos“ numeris:

„Žmonės, kurie neša tokius vardus kaip *Aszmutat, Awiszus, Bajorat, Czesnat, Czerinat, Didszun, Didwiszus, Endrigat, Elksnys, Gaidys, Gawens, Jokuszys, Josutis, Kairys, Kubilius, Laužus, Lokys, Mertynas, Motejus, Naujoks, Nuklys, Olingat, Oszkinat, Peldžus,*

Potszka, Raszat, Rudakys, Swars, Szimkus, Tarutis, Talaszus, Swars, Talaszus, Urbszat, Urbons, Weszkalnys, Woska, Wosylus, niekad negali būti skaitomi vokiečiais...“

Šis ilgokas Rytprūsijoje dažnai pasitaikiusių pavardžių sąrašas skamba beveik kaip informacija tiems, kurie net nežino, kad jie lietuvių kilmės: štai, žiūrėkite, jūsų pavardės ne vokiškos, todėl rašykitės lietuviškai.

„*Didesniuose Lietuvos miestuose,*“ sako „Bendra Lietuviška Apžvalga“, „*kaip tai Kaune, Vilniuje, Gardine, Šiauliuose, Panevėžyje, Mariampolėje, Suvalkuose, Tilžėje, Klaipėdoje, Ragainėje, Gumbinėje, Istrutėje...*“

Kaip matome, Rytprūsijos lietuviški nacionalistai dar tuo laiku, apart Klaipėdos ir Tilžės, prie Lietuvos priskaitė Gumbinę, Ragainę, Istrutę. Karaliaučius neminimas, nes ir nacionalistai, kurie spietėsi aplink „Bendrą Lietuvišką Apžvalgą“ (jiems vadovavo J. Wannagat-Vanagaitis) tai jautė esant perdėjimu.

Beveik niekad šis leidinys nei kiti nacionalistų leidiniai (kaip tai to paties Vanagaičio žurnaliukas „Byrutė“, lietuvių kalboje) nesakė, kurią Rytprūsijos teritorijos dalį jie skaito Lietuva. Bet išsireiškimas „*Klein-Litauen*“ arba „*Preussisch-Litauen*“ naudojamas nuolat ir vis buvo pabrėžta, kad patys vokiečiai tą išsireiškimą vartojo.

Žinoma, vartojimas buvo ne toje pačioje prasmėje. Vokiški ir pro-vokiški šaltiniai, kaip tai Klaipėdos laikraštis „*Memeler Dampfboot*“ ir lietuvių kalbos „*Lietuvizka Ceitunga*“ išsireiškimus „Mažoji Lietuva“ ir „Prūsų Lietuva“ vartojo grynai istoriniai-archaiškoje prasmėje, su mintimi, kad tos žemės yra ant visados nepakeičiamos Vokietijos Reicho dalys. Nacionalistai lietuviai tuo tarpu kalbėjo apie Mažąją Lietuvą kaipo dalį visos Lietuvos, kurios kita dalis, Didžioji, randasi po kita okupacija.

Visai atvirai nacionalistai tos savo teo-

rijos neformulavo, nes ją formuluoti būtų reiškę kelti išdavystę prieš Vokietiją. Dėl viso ko nacionalistai formaliai reiškę lojalumą "Reichui ir Kaizeriui", bet tuo pačiu laiku kreipė visas savo kanuoles prieš germanizavimą.

(Beje, įdomu trumpai apsisototi prie santykių tarp "Allgemeine Litauische Rundschau" ir "Lietuviszka Ceitunga". Pirmas buvo *vokiečių kalbos laikraštis*, bet toje kalboje agitavo už *lietuviškumą* ir prieš germanizavimą. Antras buvo *lietuvių kalbos laikraštis*, bet jame vedė *germanizavimo politiką*).

UŽ KULTŪRINĘ AUTONOMIJĄ

Nacionalistų lietuvininkų reikalavimai buvo visokie ir įvairiose gyvenimo srityse, bet bendrai juos galima apibūdinti kaip tautinės atstovybės ir kultūrinės autonomijos reikalavimą.

Apie savivaldybą "Allgemeine Litauische Rundschau" (1911 m., sausio nr.) štai ką sako:

"Pažiūrėkite, mieli skaitytojai, į Angliją ir jos kolonijas. Tuoju, kaip jų ištikimybė tapo užtikrinta, jos gauna vis augantį savivaldybos laipsnį. Kanada gali turėti kanadiečių valdybą, Australija australišką, ir taip toliau. Ir, aš sakau, ir lietuviai Prūsijoje turėtų kiek savivaldybos turėti."

1911-tų metų Vokietijos Reichstago ir Landtagų (seimelių) rinkimų išvakarėse Rytprūsijos Lietuviškoji Partija ("Litauische Partei") savo programoje turėjo sekamus punktus:

1. Išrinkti lietuviškus atstovus į Reichstagą ir Landtagą;
2. Dėstyti vaikams tikyba lietuvių kalboje;
3. Paskirti lietuviškus mokytojus, mokyklų inspektorius, pastorius ir vertėjus prie teismų;
4. Dėstyti lietuvių kalbą Tilžės gimnazijoje ir Karaliaučiaus universitete.

Tos partijos programa baigėsi tokiu pareiškimu:

"Mes norime duoti kaizeriui, kas priklauso kaizeriui, dievui, kas priklauso dievui ir lietuviams, kas priklauso lietuviams."

NACIONALĖS SĄMONĖS KĖLIMAS

Lietuvininkai nacionalistai tautinę lietuvių kilmės Prūsijos gyventojų sąmonę bandė kelti įvairiais būdais.

Visų pirma jie stengėsi iškiepyti pas juos tam tikrą pasididžiavimą esant lietuviams. Atsiminkime, kad pastangos buvo taikomos ne vien į dar lietuviškai kalbančius, bet jau suvokietintus prūsų lietuvius.

Vienas būdas buvo kuo daugiau priminti istorinę Lietuvos senovę ir kokia galinga kadaise buvo lietuvių tauta. "Allgemeine Litauische Rundschau", pavyzdžiui, spausdino ilgą istorinių straipsnių apie Žalgirio mūšį ("Die Schlacht bei Tannenberg") ciklą. Tų straipsnių tonas yra tikras takto šedevras.

Tikslas buvo pastatyti lietuvių vadovaujama Rytų Europos pusę Žalgirio mūšyje herojiškoje šviesoje. Bet Vokietijoje spausdinamame leidinyje to juk negalima visai atvirai. Visgi, autorius įstengė tai padaryti, bet jis tai padarė apeidamas faktą, kad kryžievių ordinas pagrindiniai buvo vokiškas padaras. Jis visą laiką mini kryžievius, bet vengia žodį "vokiečiai". Jis pabrėžia, kad ordine tarnavo visokiausių tautybių žmonės. Kitais žodžiais, mūšį prarado ne tiek vokiečiai, kiek tautinis mišinys.

Kitas būdas tai pabrėžti mintį, kad Mažoji ir Didžioji Lietuva yra vienas kūnas, kuo daugiau, kad trečia to kūno dalis yra Amerikos lietuviai.

Įdomu, kad "Allgemeine Litauische Rundschau" vedė gal išsamiausią tų laikų kroniką apie Amerikoje pasirodančius lietuviškus leidinius, susikūrusias kultūrines organizacijas. Vienybė su Didžiąja Lietuva buvo pabrėžiama nurodant, kad kas vyksta Kaune ir Vilniuje, nors užu rubežiaus ir palyginamai toli kaslink tautinių ryšių, visgi yra nuosavas dalykas. Taip, pavyzdžiui, čia minimas vokiškai-lietuviškas leidinys smarkiai vedė akciją už Lietuvių Mokslo ir Meno Draugijos namą ("Nationalhaus der Litauer Wissenschaft und Kunstvereine") Vilniuje. Aukas tam namui galima buvo pasiūsti per to leidinio redakciją Tilžėje.

Trečias būdas kelti lietuvišką sąmonę Prū-

sijos lietuvių kilmės gyventojuose buvo netiesioginis įrodinėjimas, kad suvokietėjimas vis vien negali būti pilnas. "Allgemeine Litauische Rundschau" nuolat kartojo, kad garbė būti lietuviu, bet tuo pačiu laiku sakė ir maždaug taip: "Nežiūrint, kiek lietuvis suvokietėja ir save skaito vokiečiu, tikrieji vokiečiai jo kaip tokį nepriima. Tad, kodėl nerūrėti savigarbos ir nelikti atviru lietuviu?"

PRALAIMĖJANTI KOVA

Iš visko matyti, kad nacionalistai lietuvininkai jautė, jog jų kova yra nelygi, kad jie prieš save turi gyvenimo realybę, kad jaunoji karta ir labiausiai lietuviškose Rytprūsijos išsilikusiose salose vokiečia. Tad, daug ir su nostalgija buvo rašyta apie netolimą praeitį, apie 19-tą šimtmetį, kuomet ištysį kaimai aplink Ragainę ir Gumbinę dar buvo lietuviški, kuomet šimtai mylių į pietus nuo Nemuno dar galima buvo rasti lietuviškus užrašus šalia vokiškų (pav. Schritt-žingine), apie tai, kaip pačioje vokiečių kalboje Rytprūsijoje yra įsimaišusių lietuviškų išsireiškimų (pav. *Krivul bezahlen*, atmokėti krivulę, kas reiškia, mokėti valdiškus ar savivaldinius mokesčius, išsireiškimas, kuris pareina dar iš pagoniškų lietuvių laikų, kuomet kunigai-krivės išsiuntinėdavo krivulės ženklą, kad jau laikas jiems nešti aukas.)

Bendrai galima pasakyti, kad lietuvininkai nacionalistai, kurie spietėsi aplink minimą laikraštį ir žurnalą "Byrutę" (ir kurie išlaidė "Byrutės" chorą Tilžėje), skendo tam tikrame nacionalistiniame romantizme. Tas romantizmas juos atkirto nuo tikro gyvenimo ir neleido matyti klasines bei sociales problemas. Jie skelbė, kad neima jokio stovio politikoje, kad jų vienintėlis tikslas yra gaivinti ir ginti lietuviybę. Bet tas "neutralumas" juos faktinai padarė ultra-konservatyviais. Jų vyriausias užsitarnavimas gal buvo tame, kad jie dėl savo tautiniai-romantinių sumetimų knisosi senovės prūsų lietuvių istorijoje ir jos praeitį žymiai nušvietė, nors, ant kiek jų studijos buvo tikrai mokslinės, o ne spalvotos tuo pačiu romantizmu, tai jau kitas klausimas.

Liūdesio vaizdas

(Šermenų nuotaikai).

Liūdesio vaizdas apgaubė mintį,
Skausmą į širdį atnešė jis,
Brangųjį draugą iš mūsų būrio
Jau nuskynė žiauri mirtis.

Draugo netekus — liūdi mūs širdys,
Ašaros karčios rieda veidais...
Jojo pagarbai dedam vainiką,
Puošiame karstą brangiais žiedais.

Gešo — užgešo skaisčios padangės,
Nebesirodo saulė šviesi, —
Darbus—tuos dirbtus mielojo draugo—
Mes paminėsime visi — visi!

Švis naujas rytas — draugo lūkėtas,
Bet juomi džiaugtis jis negalės,—
Tik jo troškimai lieka nemarūs —
Mūsų mintyse nuolat spindės!

Stasys Jasilionis.

Užgešo

(Šermenų nuotaikai)

Ir saulė tekėjo ir buvo diena,
Ir brangios svajonės čia pynės,
Ir džiaugsmą tejuoto širdis kiekviena,
Ir veržės daina iš krūtinės.

Bet geso—užgeso visi žiburiai,
O sutemos apgaubė žemę,—
Ir darbo ranka, taip krutėjus vikriai,
Sustojo... Ji poilsį lemia...

Ar auš naujas rytas, ar saulė tekės —
Mūs draugui neteks beišvysti,
Bet jojo darbai, tartum gėlės žydės,
Ir kvies mus į meilės draugystę.

Stasys Jasilionis.

INKŲ AUKSAS -- TEISYBĖ AR LEGENDA?

Vertė S. J. JOKUBKA

Peruiečių ekspedicionių būrys, kurio žymią dalį sudaro archeologai ir inžinieriai, jau tūlas laikas knisasi Andų kalnyne Macchu Picco kalne, stengdamiesi lokalizuoti vietą, kurioje keturi šimtai metų atgal paskutinis inkų imperatorius Huascar paslėpė milžiniškus savo tautos turtus nuo godžių užkariuotojų ispanų, vadovaujamų Francisco Pizarro.

Šioje misteriškoje tų paslėptų inkų turtų istorijoje niekas iki šiol dar nepasakė, kur baigiasi tikri faktai ir kur prasideda legenda. Tačiau iš tikrų istorijos faktų ir legendos per šimtmečius susidarė tikėjimas į tuos paslėptus turtus ir daugeliui nebeduoda ramybės.

Pirmą aprašymą apie Peru žemės užkariavimą parašė Francisco Xeres Ispanijos karaliui Carlui V. Dėka šio aprašymo pasaulis sužinojo apie tą tolimą Peru žemę ir joje įvykius, maždaug 1530 metais. Tais laikais Naujojo Pasaulio užkariavimas buvo atiduotas įvairiems avantiuristams, kurie veikė Ispanijos karaliaus vardu, bet asmeniškai naudai. Iš tų užkariuotojų, ypatingai pasižymėjo Francisco Pizarro. Jis su 600 žmonių užkariavo visą inkų imperiją, klastingai paėmęs į nelaisvę imperatorių Atahualpą nužudė, neleisdamas nei apsikrikštyti, nors pastarasis buvo sutikęs priimti krikščionybę, kad tik būtų paleistas laisvėn vėl.

Vėliau, Pedro de Cieca de Leon, pagarsėjęs 1,200 mylių kelione, kurią padarė pėsčias Peru žemėje, sako, kad Pizarro inkų imperatorių Atahualpą įvyliojęs į sląstus nebepaleido net ir tada, kai už belaisvį inkai pripildė dvidešimt dviejų metrų ilgumo ir šešiolikos metrų platumo kambarį aukso, kurio Pizarro buvo pareikalavęs iš inkų tautos už jį.

Ar tas viskas yra teisybė ar legenda, sunku pasakyti. Šiuo klausimu kalba sumišęs net ir pats Augusto de Zarate, žymus istorikas, savo knygoje vardu: "Istorija apie atradimą ir užkariavimą Peru žemės". O kas liečia apie inkų tautos paslėptus milžiniškus

turtus, reikia nusileisti į Gracilaso de la Vega puslapius 1692 metais išleistos knygos Lisbono, kurioje jis rašo, kad po Atahualpo papuolimo nelaisvėn į Pizarro rankas, inkų tautos komanda atiteko imperatoriaus broliui Huascar. Šis supratęs, kad ispanų siautėjimo tikslas ne užkariavimas žemių, o grobimas aukso, įsakė savo tautai visą auksą sukrauti į karaliaus palocius imperijos sostinėje Curco. Ir vieną tylią naktį,— pagal Gracilaso de la Vega,— visas auksas iš palociaus tapo pergabentas į saugią ir niekam nežinomą vietą. Toliau legendoje sakoma, kad visi vergai, dalyvavę pergabenime aukso, Huascar'io įsakymu išžudyti iki vieno vietoje, kur paslėpė auksą, kad neiškiltų viešumon, kur tie milžiniški inkų tautos turtai tapo paslėpti.

Klausimas, kaip dideli buvo tie turtai? Kad įsivaizduoti tų turtų didumą, užtenka pasakyti, kad Curco mieste ir jo apylinkėse inkų maldyklų šventorių sienos būdavo dengtos aukso uolomis. Be to, inkų tauta vartodavo visus pagražinimus nulietus tik iš aukso. Iš aukso būdavo nulieti pas inkus visi kasdieniniai reikmenys, kaip: kauptukai, sagos, vyiniai ir t.t. Saulės dievo maldykla Curco mieste ne tik buvo išmušta auksinėmis skardomis, bet gale maldyklos sieną dengė milžiniška auksinė uola, ant kurios stovėjo iš aukso nulieta dievo stovykla, o šalia jos auksiniuose sostuose sėdėjo susodinti balzamuoti mirusieji inkų imperatoriai.

Šios maldyklos durys buvo storos, sunkios ir auksinės. Sekant istorikus, prie šių auksų priskaitomas ir vienas auksinis suolas 700 pėdų ilgumo, kurį gavo dovanų savo gimtadienio proga imperatorius Huana-Capa, tėvas brolių Atahualpos ir Huascar. Šio suolo perkėlimui į kitą vietą reikėdavo 200 vyrų.

Ir kurgi tie pasakiški aukso gabalai dingo? Kur dingo visos dovanos, kurias gaudavo inkų imperatoriai kiekvienais metais iš provincijų gubernatorių?

Pizarro į Curco miestą įžengė 15 d. lapkri-

čio, 1533 metais; miestą atrado sveikutėli, bet tuščią. Visi gyventojai buvo išbėgę išgąsdinti arklių, kurių jie niekuomet nebuvo matę, ir ispanų trijų kanuolių griausmo pirm įžengiant į miestą. Imperatoriaus palocių taipgi atrado tuštutuką. O Saulės dievo maldyklos sienas nuogas. Matyt, auksas iš miesto buvo išvežtas. Bet visviena ispanai per dvi dienas prisirinko aukso likučių apie dešimts tūkstančių kilogramų, nors ir tuščiame mieste.

Tačiau išsivežto iš miesto aukso nei Pizarro, nei jo palikuonys ispanai kolonistai nerado ir nerandamas iki šiai dienai. Spėjama, kad Huascar tą savo tautos turtą paslėpęs "uždrausto miesto" rūsiuose Mocchu Picco kalne. Tenai, anais laikais gyvenusios niekieno neprieinamos nekaltosios "šventosios merginos", prie kurių prieiti per aukštas miesto sienas buvo griežtai uždrausta. Tačiau laikas

paslėpė tą šventųjų merginų miestą ir palaidojo giliai po žemėmis. Bet 1911 metais tūlas amerikietis archeologas lokalizavo vietą buvusio šventųjų merginų miesto, ir iškase nos nustatė miesto triobų architektūrą, grandioziškus laiptus... o apie paslėptus po miestu milžiniškus turtus jokios žinutės ir ženklo archeologas neužtiko. Šiandien, sakoma, peruečių ekspedicionių būrys galų gale būk užtikęs ženklų ir apie paslėptus tuos auksus.

Jeigu šitie daviniai būtų teisingi, tai Peru valstybė taptų turtingiausia šalim pasaulyje. Kaip ten nebus, bet žmonija greitai sužinos, ar apie tų turtų paslėpimą sklįsta tik legenda, ar iš tikrųjų jie ten slypi keturi šimtai metų užkasti po žemėmis paskutinio inkų imperatoriaus Huarcan'o.

Iš "Noticias de Hoje"

Moterims ir apie moteris

A. BIMBA

(Iš paskaitos Tarptautinės Moterų Dienos minėjime 1954 metų kovo 7 dieną
Richmond Hill, N. Y.)

Kovo 8-ta yra Tarptautinė Moterų Diena. Čia mes susirinkome ją tinkamai atžymėti. Todėl nepadarysime klaidos, jog apie moteris ir pasikalbėsime. Mūsų draugės moterys gal atleis man, jog ir aš pridėsiu savo žodį kitą. Dalykas yra tame, kad mūsų reikalai bendri. Sunku pasakyti, kur vienų pasibailgia ir kur kitų prasideda. Bent jau šiandien, šiais laikais, kuomet jau beveik visuose užsiėmimuose, — ne tik pramonėje, ne tik žemės ūkio darbuose, bet profesijoje, — jau beveik visa pusė yra moterų, — statyti tarpe vyrų ir moterų istoriškąją "Kinijos Sieną", mano supratimu, neapsimoka, tiesiog negalima.

Šios pastabos veda mane į labai gilią žmonių istoriją. Net ir labai senais laikais, pasirodo, moterys nedavė vyrams ramybės ir neleido jiems viešpatauti be vienokio ar kitokio moterų įsimašymo. Dar daugiau: mes žinome, iš istorijos, jog kadaise, labai, labai seniai, mūsų sesės moterys valdė ne tik save, bet ir mus vyrus. Jos ne tik sunkiausius

darbus atlikdavo, bet visus visuomeniškus reikalus apeidavo. Tada jos buvo valdovais. O toji labai sena gadynė istorijoje vadinama "matrijarchato" gadynė.

Dabar tai skamba keistai: moterys viešpataavo? Taip. Ir kodėl ne? Kas gi gali būti natūrališkiau? Kam daugiausia rūpi namai, kasdieninis gyvenimas, jeigu ne moteriai? Kam arčiausia prie širdies vaikai? Motinai-moteriai. Kam labiausia rūpi, kad tie vaikai augtų gražūs, sveiki, smagūs? Motinai, žinoma. Vyras gi, ypatingai tais senais laikais, buvo šiandien čia, rytoj kitur. Tėvas atliko savo vyriškąją pareigą ir pasitraukė, "išvažiavo" arba iškeliavo, o moteris-motina turėjo nešioti savyje vyro palikimą, kentėti gimdymo skausmus, džiaugtis savo vaisiumi, rūpintis jo ateitimi.

Bet kam mums eiti taip toli istorijon? Kas gali būti natūrališkiau ir šiandien, kaip motinos-moters sielvartai, bėdos, rūpestėliai, kas dedasi aplinkui, mūsų visuomenėje, kaip au-

ga, kaip vargsta ir skursta mūsų vaikai? Kas gali ir šiandien suprasti bei įsivaizduoti geriau tą skausmą, tą širdgėlą, kuomet mūsų jauni sūnus šimtais tūkstančių ir milijonais lieja kraują bergždžiuose, plėšikiškuose karuose, kaip mūsų motinos, mūsų seserys, mūsų meiluzės?

Todėl, taip pat, kas gali būti natūraliau, kad mes šiandien matome vis didesnį ir didesnį skaičių moterų, išitraukiančių į visuomeniškus reikalus,— į kovas prieš skriaudas, prieš neteisybes, prieš išnaudojimą, už taiką, už laisvesnį, už gražesnį, skaistesnį, šviesesnį rytojų mums visiems?

Jūs draugės, jūs moterys, jūs lietuvės draugės, kurios štai priklausote Moterų Klube, priklausote kitose mūsų organizacijose, einate į susirinkimus, įsijuošę dirbate parengimuose, savo centais, savo darbu, pagal išgalę prisidedate prie tos didžiosios žmonijos kovos už naują ir laisvą gyvenimą, esate didvyrės, ryžtuolės, drąsuolės. Mes jumis karštai sveikiname šioje jūsų Dienoje, — dienoje jūsų pagerbimo ir pasveikinimo.

MOTERS PAŽEMINIMO GADYNĖ

Ar žinote, kokiais laikais ir kokiais amžiais moteris buvo skaudžiausia užgauta, labiausia paniekinta, pažeminta ir atstumta nuo visuomeniškojo vairo? Ogi mūsų taip vadinamos krikščioniškosios eros laikais.. Toji bažnyčia, kuriai dievo motina Marija pagimdė sūnų, išganytoją, per ilgus, ilgus amžius moterį žemino, niekino, netgi neskaitė žmogumi. Ar žinote, kad ir šiandien toji pat bažnyčia nepripažįsta moters lygiu "dievo sutvėrimu" vyrui? Ar žinote, kad va tik praėjusiais metais, viešai ir oficialiai Bostono dioclezijos galva išleido uždraudimą moteriškam balsui skambėti bažnyčioje, moterims dalyvauti bažnytiniuose choruose? Girdi, dievas "nesupranta" moteriško balso. Tas balsas jį tik erzina ir pykina. Jis skaitosi tik tai su mūsų, vyrų, galingu balsu!

Keista, pikta ir kaktu. Bet ir šiandien dar taip dedasi čia pat pas mus ir dvidešimto šimtmečio antroje pusėje. O ką jau bekalbėti apie moters likimą tais laikais, kuomet kunigo ir popiežiaus žodis buvo "dievo žodis"?

Be galo įdomi būtų istorija, jeigu kas para-

šytų apie tai, kaip ir kodėl taip visiškai ir sėkmingai pavyko krikščionybei abelnai ir katalikų bažnyčiai ypatingai moterį nužeminti, atstumti nuo visuomeniško reikalų, paverti tiktai vaikų gimdymo ir sunkiausio, įkiriškiausio darbo mašina. Štai, moterys, jums darbo. Aš bijau, kad jeigu moterys pačios nesukurs tokios istorijos, niekas kitas to nepadarys. Bent jau jums neapsimoka pasikliauti vyrais. Jūs žinote, jog dar ir šiandien, net tarpe gana susipratusių žmonių, dažnai moteris paskaitoma žemesniu sutvėrimu už vyrą. Dar mes nesame pilnai pasiilusavę nuo senovės anti-moteriškojų liekanų. Pasakysiu, dauguma vyrų dar ir šiandien galvojame: Ką jau čia "boba" gero sugalvos arba padarys! Arba: "Ilgas plaukas — trumpas razumas!"

BENDROJI KOVA

Gerai, kad moterys kovoja tuos prietarus. Bet tai ne jų vienų darbas. Mes, vyrai, irgi turime galų gale suaugti į vyrus, kad galėtumėte visur ir už viską mūsų draugėms atiduoti pilną kreditą. Ypač turėtumėte atsiminti, jog mes savo viešpatavimu ne kažin kur tenuvažiuosime. Davėme žmonijai baisų išnaudojimą, didžiausią priespaudą, pragariškus karus, apveisėme pasaulį parazitais ir tironais. Tiesa, pastaraisiais keliais šimtmečiais ir sesės moterys pagelbėjo mums tą padėtį susikurti, bet didžiausia atsakomybė krinta ant vyrų pečių.

Ir čia galima, jeigu norime, pasimokinti šio to iš istorijos. Mūsų sesės moterys seniai jautė ir matė, kas dedasi pasaulyje ir kaip arogantiškai pasipūtę vyrai žlugdo žmoniją savo kvailybėmis ir nemokėjimu svieto reikalus tvarkyti. Ir ne visuomet jos tylėdavo, matydamos tokią nepakenčiamą padėtį. Jos ne tik dejavo, bet ir protestavo.

Visais amžiais ir visais laikais, net ir krikščioniškuose kraštuose, kur moteris nebuvo pripažinta žmogumi, nėra buvę tokio socialinio sąjudžio, tokio protesto prieš skriaudą ir beteisę, kurioje mes nesurastume aktyviškai, masiniai dalyvaujančių moterų. Ką jau bekalbėti apie moderniškuosius darbo žmonių sąjudžius — tokius, kaip Francūzų revoliucija ir Paryžiaus Komuna, arba kaip mūsų krašto 1776 metų Revoliucija, arba So-

cialistinė 1917 metų revoliucija Rusijoje. Nežinia, ar Marksas būtų buvęs tuomi, kuomi jis buvo, jeigu jo rūpestinga žmona nebūtų jam padėjusi. Sunku tikėti, kad Leninas būtų buvęs tuomi, kuom jis buvo, jeigu ne Krupskaja ir jos sandarbininkavimas jam.

LIETUVOS DIDVYRĖS

Numeskime žvilgsnį į mūsų senąją tėvynę — į Lietuvą. Atsimenate ją? Atsimenate savo motinas, savo seseris, savo drauges? Tiesa, kai 1905 metų užėjo taip vadinama "Baisioji naktis", mūsų tėvelis, apsiginklavęs dideliu dalgiu, išėjo linkui Kamajų pasitikti "juodašimčius". Bet taip pat tiesa, kad motinai buvo palikti namai, palikti vaikai, jais rūpintis, juos saugoti. Ir tėvelis, jodamas į mirtį (nes mes visi tikėjome, kad jam teks grumtis su juodašimčiais), jautėsi lengviau ant širdies, kuomet žinojo, kad vaikai, kad namai pasilieka geros, darbščios, kuklios, išvargusiais, vargo ir sielvartų išvogotais veidais mūsų motinos globoje.

Kas pirmutinis keldavosi ir kas paskutinis guldavo, jeigu ne tavo ir mano motina Lietuvoje? Dažnai jos nuo sunkaus darbo, nuo nuovargio, atsiklaupusios kalbėti poterius taip ir užmigdavo sukniubusios ant lovos briaunos.

Fašistinės pavietrės siautėjimo laikais Lietuvoje, tiesa, pirmutinėmis aukomis buvo didvyriai, kovotojai, darbo žmonių vadai ir naujos gadynės "pranašai" Požėla, Giedrys, Čiornis ir Greifenbergeris. Būdamas Lietuvoje aplankiau jų kapą ir nusiėmiau prieš juos kepurę. Betgi, draugai, mūsų senoji tėvynė taip pat davė mums, davė visam pasauliui, didvyres Marytę Melnikaitę ir Marytę Margaitę. Jeigu ji davė Kudirką, Maironį, Biliūną, Kapsuką, Sniečkų, Paleckį, tai taip pat davė Žemaitę, Meškauskienę, Salomėją Nėrį, Valsiūnienę ir šimtus kitų veikėjų, kovotojų, rašytojų, vadovių. Mačiau aš jų daug baisiaisiais pokariniaisiais laikais Lietuvoje. Mačiau, kaip jos savo darbu, savo ryžtu, petys petin su vyrais kelia mūsų senąją tėvynę iš karo griuvėsių. Mačiau, džiaugiausi ir didžiavausi lietuvių tauta, lietuvių tautos dukterimis.

ATSILIKIMAS AMERIKOJE

Arba pažvelgkime į mūsų naująją tėvynę, į Ameriką, į Jungtines Valstijas. Knygų knygas būtų galima prirašyti apie Amerikos moteris, jų kovas, jų polekius, jų pastangas dėl geresnės, šviesesnės ateities.

Gal tik viename atsitikime mes buvome ir tebesame labai, labai atsilikę. O kalčiausi, žinoma, vyrai. Ar žinote, kad tokia senoji Rusija turėjo savo Katerinas, o Anglija savo Elzbias, net senasis Egiptas turėjo savo karalienę Cleopatrą, kuri tiek savo grožiu, tiek savo išmintimi ant pirštų pajėgė vynioti Romos imperijos stambiausius valdovus, Julius Caesar ir Mark Anthony, tuo tarpu mes, Amerika, per virš 160 metų respublikos gyvavimo, nesame dar nei matę, nei turėję nė vieno sijonuoto prezidento? Ar žinote, kad per visą jau kelių šimtų metų istoriją mes nesame turėję nė vienos moters net gubernatoriaus vietoje? Sarmata, tikra sarmata. Nesakau, kad moterys Baltuosiuose Rūmuose jau mums būtų davusios rojų, bet ir blogiau nebūtų buvę, kaip buvo prie tūlų prezidentų — Hooverio, Coolidge'aus, Trumano. Tiesa, pavyzdžiui, dabartinė Anglijos Elzbieta neparodė jokių stebuklų savo viešpatavimu, bet taip pat juk istorinis faktas, kad toje vietoje yra prieš ją sėdėjusių vyrų su visiškai tuščiomis galvomis, pasivadavusių Anglijos karaliais. Todėl, sakau, kad ir mums moteriškė Baltuosiuose Rūmuose nepadarytų didesnės gėdos Amerikai, kaip yra padarę ten sėdėdami vyrai.

Šiaipgi mes galime savo moterimis didžiulotis. Jų rasime pilna visose mūsų gyvenimo ir veiklos srityse. Ir kur tik jos koją įkėlė, nepadarė nei sau, nei kraštui sarmatos,— neatsiliko nuo savo brolių vyrų. Nė valandėlei neįsivaizduokite, kad mūsų sesės nėra turėjusios didelės įtakos Amerikos politikoje. Ar žinote, sakoma, kad nė Jurgis Washingtonas, mūsų pirmasis prezidentas, nebūtų buvęs tokiu, koku jis mūsų istorijon įėjo, jeigu ne jo žmona Martha. Viena, ji buvo labai turtiniga ir tie jos turtais padėjo jos vyrui revoliucijos idėjas paremti. Be to, jinai karštai pritarė revoliucijos idealams ir išleido vyrą karan, pati pasilikdama tvarkyti namų reikalus. Kai Jurgis sugrįždavo namo pavargęs ir gal nusiminęs sunkumais ir nepasisekimais karo

laukuose, Martha jį drąsino ir ragino nesvyruojančiai siekti revoliucijos laimėjimo.

O gal dar daugiau įtakos mūsų antrojo prezidento John Adams žmona Abigail Adams darė į savo vyro karjerą. Ji irgi rėmė jo veiklą, padėjo jam vesti propagandą už revoliucijos reikalus. Mums visiems nelaimė buvo tikrai tame, kad šita labai didelių gabumų įtakinga "First Lady" labai sugedo, labai sureakcionėjo, kai jos Johnas tapo prezidentu. Savo piktu nusistatymu ji veikė ne tik prezidentą, bet ir Kongresą. Sakoma, kad jos uginga agitacija per laiškus ir žodžiu labiausia prisidėjo prie išleidimo tų pirmųjų žiauriųjų reakcinių įstatymų, žinomų "Alien and Sedition Laws",— tolygių dienų Smith Act, McCarran Act, Walter-McCarran Act, prieš kuriuos taip energingai ir didvyriškai kovojo Thomas Jeffersonas ir kiti tų senų laikų tikrieji revoliucionieriai.

Andrew Jackson žmona buvo didžiausia stiprybė jam visuose jo ilgose ir audringose karjeros žygiuose.

Net ir mūsų šalies didysis prezidentas Lincolnas nebuvo laisvas nuo savo žmonos labai didelės įtakos, nors, jei tikėti priešmoteriškiems istorikams, jos įtaka buvo iš atbulos pusės. Ji buvo baisiai pikta ir baisiai pavydi. Neduodavus Abrahamui ramybės. Reikalavusi, kad jos vyras ją gerbtų ir laikytų tikra prezidente. Ji nepakęsdavusi jo lėtumo ir asmeniško apsileidimo. Todėl Lincolnas, išvengimui "naminio pragaro", bijodamas žmonos, turėdavęs elgtis tikrai prezidentiškai, ambicingai.

Kas liečia mane, aš nenorėčiau su tuo sutikti.

SIŪ DIENŲ MOTERYS

Bet, aišku, įžymiausia Amerikos "Pirmoji Leidė" buvo ir gal dar ilgiems laikams pasiliks Franklin Delano Roosevelto žmona, Eleanor Rooseveltienė. Tikrai nepaprasta moteriškė. Jos įtaka į mūsų šalies didžiojo prezidento tiek asmenišką, tiek politinį gyvenimą ir veikimą buvo milžiniška. Ji buvo šeimos motina. Ji turėjo tokias pat liberališkas pažiūras politikoje. O kai Rooseveltą ištiko baisioji tragedija, kai jis tapo pakirstas paralyžiaus, jo Eleanor jam buvo neišsėmiamas stiprybės, paguodos ir pagalbos šaltinis.

Sakoma, kad Rooseveltas nedarydavo jokio rimtesnio prezidentinio žygio, neatsiklausęs ir negavęs Rooseveltienės sutikimo.

Rooseveltienė tikrai stebėtina moteriškė. Tiesa, paskutiniaisiais keleriais metais ji dažnai padėdavo ragangaudžiams, jinau beveik visomis keturiomis rėmė Trumano karinius žygius, bet jinau savo ilga ir be galo veiklia karjera darė į Amerikos žmonių gyvenimą liberališką, pažangią įtaką. Reta kuri moteriškė ne tik Amerikoje, bet visame pasaulyje yra įrodžius ir parodžius tiek energijos, veiklumo, ryžto.

Dar daug kas būtų galima pasakyti apie Amerikos moterų įtaką mūsų politiniame gyvenime ir kovose, visais laikais ir visoje istorijoje. Argi ne Betsy Ross nupiešė ir patiekė George Washingtonui Amerikos vėliavą "Stars and Stripes"? Štai New Yorko uoste ant Bedloe's Island stovi galinga "Laisvės Statula". Ne kas kitas, kaip moteriškė, Emma Lazarus, parašė poemą, kuri tapo į Statulą įrašyta.

Turėkite jūs senąsias žemes, savo palocius, šaukia poetė į Senojo pasaulio tironus. Duokite mums, duokite Amerikai, savo pavargėlius, savo biednuolius, savo susikimšusias mases, trokštančias kvėpuoti laisvai! Siųskite man savo benamius, audrų blaškomus, aš pakeliu jiems šviesos, laisvės žibintą šalia aukšinių durų!

Vargšė Emma Lazarus! Jos laimė, kad ji nesulaukė mūsų makartinės pavietrės laikų. Šiandien ji tikrai būtų ragangaudžių auka už tokius drąsius posmus apie laisvę ir vargulių mases. Šiandien jau į mūsų žemę gali patekti tikrai hitleriniai-fašistiniai likučiai. Pusėtinai esame nuprogresavę nuo tų laikų, kuriais poetė Emma Lazarus sukūrė tą nepaprasto meninio dydžio užrašą ant mūsų Laisvės Statulos mūsų New Yorko uoste.

O kaip apie moterų įtaką ir vaidmenį Amerikos darbininkų judėjime, Amerikos darbininkų kovose? Sunku ir pradėti. Nežinau nė vieno, didžiausio ar mažiausio Amerikos darbo žmonių sąjudžio už laisvę, už pažangą, už šviesesnį rytojį, kuriame mūsų sesės moterys nebūtų aktyviškai pasirodžiusios ir labai dažnai maršuodamos pačiose pirmutinėse gretose. Pirmieji masiniai Amerikoje industriniai streikai prasidėjo tekstilės pramonė-

je ir rūbų siuvyklose. Tuose streikuose moterys visuomet aktyviškai dalyvadavo. Kas gi iš mūsų nesame girdėję bei skaitę apie veiklą Mother Jones, Mother Bloor, Elizabeth Gurley Flynn! Štai tikrai trys skaisčiausiai šviečiančios žvaigždės Amerikos darbo unijų judėjime, Amerikos darbininkų kovose. O jų buvo ir yra šimtai. Paimkime mūsų pačių Soniją Karosienę. Kiek atsidavimo, kiek pasišventimo, kiek gražiausio ryžto! Jos saitai su darbo masėmis Vakaruose tokie gilūs ir tvirti, jog net darbo unijų biurokratai bijosi iki šiol prieš ją pakelti ranką, nors ji visiems žinoma kaip pažangietė.

Pagaliau, pagaliau, kaip kokia aušrinė tamsioje, klaikioje isterijos naktyje mūsų gyvenimo padangėje sužiba Ethel Rosenberg. Štai jauna dviejų sūnelių motina eina mirtin pakelta galva už idėjas, už idealą. Ateis laikai, kai nebus Amerikoje tokio miesto, kurio aikštėje nestovėtų garbinga Ethel Rosenberg statula.

Lietuvoje Marytė Melnikaitė; Amerikoje Ethel Rosenbergienė, štai skaisčiausias pasiaukojimo, drąsos, didvyrės simbolis. Štai aukščiausias paprasto, darbo žmogaus iškilimas.

Jos nemirė. Jos gyvena su mumis. Poetės Valsiūnienės žodžiais:

Vai, klystat, kad mirė Marytė,—
šaltiniui kas drausit sroventi,
Juk rudenį žiedas nuvytęs
Prisikelia vėlei gyventi!

Ir kas, kad mirtis palytėjo,—
Labiau užgrobikai teniršta:
Tasai, kuris laisvę mylėjo,
Pasaulyje niekad nemiršta.

Ji pereis per ugnį ir ledą,
Pro vėjus šaukimas jos girdis,—
Padrąsins ugnų barikadų
Kovotojo narsiąją širdį.

Eis metai, slinks amžiai pražilę,
Audra siaus, švis aušros nukaitė,—

Skambės, nešdama prasmę gilia,
Daina apie narsią mergaitę.

O jums visoms mūsų gerosios, veikliosios draugės, tegu mūsų visų vyrų vardu padainuoja žymusis lietuvių tautos poetas Vytautas Montvila, kurį hitlerininkai nužudė pradžioje Antrojo pasaulinio karo:

Neverk, mieloji. Pasipuošk kasas:
raudoną gėlę tau padovanoju.
Žmogus nelaimėje išeitį suras,
jei jo širdis viltim liepsnoja.

Nelaimių yra daug. Kančių didžiausių.
Į laimę kelias kietas ir aštrus.
Tai ši gėlė teprimena, mieliausia,
kad niekas nebeperskirs mūs.

Ataustos vargo siūlais meilės gijos
kovos draugų neperskirs niekados,
kol kiekvienam kampelyje vergijos
tiesa ir laisvė suliepsnos.

Apie aukštąsias mokyklas

Visose Jungtinių Valstybių aukštosiose mokylose (kolegijose, universitetuose, akademijose) šiemet yra 2,250,701 studentas. Didelė, graži jaunų žmonių, siekiančių žinojimo ir mokslo, armija.

Šiemet studentų 4.8 procento daugiau, negu buvo pernai.

Iš jų 1,432,474 vyriškos lyties, o 818,227 moteriškos.

Studentų skaičius tačiau paaugo ne visose valstybėse. Sekamosiose valstybėse jų skaičius šiemet mažesnis: Arkansas 4.6 proc., Colorado 5.6 proc., Kentucky 5 proc., Maine 1.8 proc., Maryland 1.4 proc., Massachusetts 1.2proc. Oklahoma .6 proc., Wyoming 1.6 proc. ir District of Columbia 4.7 proc.

Operos ir baleto teatre

P. GIEDRAITIS

VILNIUS. — Lėtai gęsta šviesa. Dirigentas pakelia ranką, ir po salę pasklinda uvertiūros garsai. Prasideda eilinis Lietuvos Valstybinio operos ir baleto teatro spektaklis. Scenoje — žmonės paprastais žvejų rūbais ir ryškiais lietuvių tautiniais kostumais. Šiandien teatras rodo kompozitoriaus J. Juzeliūno lietuvišką baletą „Ant marių kranto.“

Trisdešimt trejus metus egzistuoja Lietuvoje operos ir baleto teatras, bet tik naujosios santvarkos laikais pirmą kartą herojumi scenoje tapo paprastas Lietuvos darbo žmogus. 1953—1954 m. sezonas ypač reikšmingas. Teatras parodė du spektaklius iš Tarybų Lietuvos gyvenimo — baletą „Ant marių kranto“ ir A. Račiūno operą „Marytė.“

Lietuvos Valstybinio operos ir baleto teatro repertuare, greta lietuvių kompozitorių kūrinų, yra rusų ir pasaulinės klasikinės literatūros spektaklių. Čia — Borodino „Kunigaikštis Igoris,“ Čaikovskio „Mazepa,“ Dargomyžskio „Undinė,“ Musorgskio muzikinė drama „Borisas Godunovas,“ Moniuškos „Halka,“ Smetanos „Parduotoji nuotaka,“ baletai „Gulbių ežeras,“ „Raimonda,“ „Laurensija,“ „Bachisarajaus fontanas“ ir kiti. Gyvenimo tiesa, didžiojo meno tiesa iškovojo sau tvirtą vietą Lietuvos operos ir baleto teatro scenoje.

Teatro kolektyve vertinami, gerbiami vyresniosios kartos meistrai, tie, kurie buržuazinės santvarkos laikais dėjo nemaža patangų, kad išsaugotų lietuvių operą, neduotų jai žūti būnant pavergtai muzikantų dekadentų, šliaužiojančių prieš aristokratinis sluoksnius. Lietuvių operos pasididžiavimas yra Kipras Petrauskas — įžymus dainininkas, Tarybų Sąjungos liaudies artistas, premijos laureatas. Šis seniausias artistas yra vienas iš lietuvių operos kūrėjų: jis išugdė visą plejadą lietuvių dainininkų. Kartu su juo dirba dabar teatre tokie operos ir baleto meistrai, kaip Lietuvos liaudies artistas A.

Sodeika, respublikos nusipelnę artistai A. Staškevičiūtė, J. Mažeika, K. Gutauskas, baletmeisteris B. Kelbauskas, balerinos M. Juozapaitytė, H. Sabaliauskaitė.

Naujoji santvarka plačiai atvėrė jaunimui duris į Lietuvos sostinės operos sceną. Valdžios sukurtosios Vilniaus valstybinės konservatorijos auklėtiniai tapo vadovaujančiais teatro aktoriais. Kartu su vyresniosios kartos artistais premijos už operos „Borisas Godunovas“ pastatymą susilaukė taip pat jauni atlikėjai R. Siparis, J. Petraškevičiūtė, J. Stasiūnas.

Kas gi tas jaunimas, atėjęs į lietuvių operos sceną? Tai — darbininkų, valstiečių, inteligentijos vaikai. Štai vieno iš jų — Henriko Zabulėno — biografija. Iš mažens darbininko sūnus Henrikas Zabulėnas pamėgo dainas. Jis svajoto apie dainininko karjerą, bet net neturėjo pinigų nusipirkti bilietui į operos spektaklį. Kad užsidirbt pragyvenimui, Henrikas buvo priverstas dirbti iš pradžių paprastu darbininku, o paskui — sandėlininku Kaune. Taip ir būtų žuves jame dainininko talentas, jei ne nauja valdžia.

Tuoju buvo atkreiptas dėmesys į jaunojo darbininko gabumus. Jis buvo pasiūstas mokytis į konservatoriją. Baigęs konservatoriją, jis pradėjo dainuoti Lietuvos operos ir baleto teatro scenoje. Henrikas Zabulėnas jau sėkmingai atlieka Končako vaidmenį „Kunigaikštyje Igoryje,“ Varlaamo — „Borise Godunove,“ dainuoja operose „Traviata,“ „Faustas“ ir eilėje kitų.

Būdamas kilęs iš liaudies, Henrikas Zabulėnas dažnai bendrauja su liaudimi. Kartu su kitais teatro aktoriais jis dažnai dalyvauja koncertuose, kurie rengiami betarpiškai gamyklose, kolūkiuose. Henriko Zabulėno dainuojamos puikios lietuvių dainos turi didelį pasisekimą Lietuvos miestų ir kaimų darbo žmonių tarpe.

Didingi muzikos garsai sklinda po teatro skliautais, — teatro, tapusio tikru liaudiniu teatru.

Sūnui

Kai tu paūgēsi,
Vaikeli brangus,
Ir smalsiai žvalgysies aplinkui, —
Virš tavo galvos
Bus Tėvynės dangus,
Po kojomis —
žemė laiminga.

Nustebins tave
Gatvių gausumas trankus,
Pasveikins gamyklų sirenos;
Išeisi į laisvus kolūkių laukus —
šnarės tau kviečiai mūsų slėniuos.

Ir viskas bus tavo —
Gamyklos, laukai,
Mašinos, ir gėlės, ir knygos.
Tėvynė tave išmintingai, sveikai
Ugdys šauniam darbui ir žygiams.

Tu laimės krašte,
Mano vaike, gimei,
Gimei tu šalies šeiminku.
Smagiai gali žaisti,
šypsotis ramiai,
Be baimės žvalgytis aplinkui.

Nereiks tau bėgiot
Po ražienas plikas
Basam paskui buožių žalmarges, —
Tu rasi paaugęs mokyklą, knygas,
Vaikystės netemdys tau vargas.

Nereiks tau užaugus klajot po miestus,
Bergždžiai ieškant darbo ir duonos,
Nekolios tavęs
Fabrikantas rūstus,
Nesunks tavo prakaito ponas.

Jaunų tavo rankų,
Aistringos širdies
Jau laukia didžioji statyba. —
Erelio sparnus tu galėsi ištiest
Gyvenimui, darbui, kūrybai.

Kovoj atkaklioj
Tau Tarybų žmogus
šią nuostabią laimę išaudė.
Nuo lopšio pamilk
šiuos miestus ir laukus
Ir mūsų didvyrišką liaudį.

Kai tu paūgēsi,
Vaikeli brangus,
Ir smalsiai žvalgysies aplinkui, —
Virš tavo galvos
Bus Tėvynės dangus,
Po kojomis —
žemė laiminga.

Antanas Jonynas.

DU EILĖRAŠČIAI APIE LIETUVĄ

I

Tarp lygių laukų vingiuojas kelias
ir purėnos žydi užu klano.
Tyliai dirvoną verčia arklas...
O, tu, gimtoji šalelė mano!

Apleidau tave,
Atlanto bangos
Lietuviškas dainas niūniavo,
Ir vėjui kilus
Plačios marios
Tavais rugių laukais lingavo.

žemės rutulio antroj pusėj
Man artima lieki, gimtinė.
Lai laisvą kraštą,
Ir laisvus žmones
Gaubia Lietuvos mėlynė.

1940.

II

Taip tolima, taip artima
Manoji Lietuva;
Kaip sapno sapno atgarsis
Ir kaip ryški diena!

Ir kaipgi taip dvejojai
Tu į mane ateini?
Tik taškas ant žemėlapio,
Ir blaškymasis širdy...

Miglotoji, svajotoji
Skaitlinių tolomos,
Ir apčiuopiama, bučiuotoji
Kaip lūpos mylimos.

Ir tolima, ir artima
šalis kuri Lietuva;
Abstraktiniai spalvuotoji—
ir krūtinėj nešama.

R. Baranikas
1950.